

Agnieszka Pieniązek*, Anna Nizioł**,
Ewelina Nycz***, Mateusz Stopa****,
Krzysztof Szpara*****

Postrzeżenie wybranych aspektów związanych z członkostwem w Unii Europejskiej w zakresie funkcjonowania przedsiębiorczości w państwach Karpaccich (Republice Czeskiej, Słowacji, Polsce i Ukrainie)

Perception of selected aspects related to membership in the European Union in the functioning of entrepreneurship in the Carpathian countries (Czech Republic, Slovakia, Poland, and Ukraine)

Abstract: Geographical indications have been protected internationally since 1883 and have been protected by the European Community since the 1970s. Currently, there are about 3,500 names of agricultural products and foodstuffs in the EU register of geographical indications. The purpose of this article is to verify how selected aspects related to EU membership, i.e., EU policy on the quality of agricultural products and foodstuffs are perceived in terms of the functioning of entrepreneurship in the Carpathian countries: Czech Republic,

* dr, Państwowa Akademia Nauk Stosowanych w Przemysłu, Stowarzyszenie na Recz Rozwoju i Promocji Podkarpacia „Pro Carpathia”, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8886-2710>, e-mail: agnieszka.pieniazek@gmail.com.

** dr, Uniwersytet Rzeszowski, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9141-9135>, e-mail: aniziol@ur.edu.pl.

*** mgr, EMBA, Politechnika Rzeszowska, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4363-9205>, e-mail: ewelina.nycz@gmail.com.

**** dr, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9286-5073>, e-mail: mateuszstopa@gmail.com.

***** dr, Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8384-9867>, e-mail: krzysztof.szpara@mail.umcs.pl.

Slovakia, Poland, and Ukraine. The results of focus group interviews conducted in 2021 as part of a study commissioned by the New Direction Foundation on Carpathian products, their producers and surrounding institutions were used to achieve this goal. The scale of use of EU solutions analyzed indicates that 20 years of experience is only the beginning of the road for Central European countries in terms of product protection. The lack of a GI protection system means the demise of local and regional producers.

Keywords: geographical indications, regional products

Streszczenie: Oznaczenia geograficzne chronione są na szczeblu międzynarodowym od 1883 r., a od lat 70. XX w. przez Wspólnotę Europejską. Obecnie w unijnym rejestrze oznaczeń geograficznych znajduje się ok. 3500 nazw produktów rolnych i środków spożywczych. Celem artykułu jest zweryfikowanie, w jaki sposób postrzegane są wybrane aspekty związane z członkostwem w Unii Europejskiej (skrót. UE), tj. unijna polityka jakości produktów rolnych i środków spożywczych w zakresie funkcjonowania przedsiębiorczości w państwach karpaccich: Republice Czeskiej, Słowacji, Polsce i Ukrainie. Do realizacji celu wykorzystano wyniki zogniskowanych wywiadów grupowych, prowadzonych w 2021 r. w ramach badania na zlecenie Fundacji New Direction dotyczącego produktów karpaccich, ich wytwórców oraz instytucji otoczenia. Skala wykorzystania analizowanych unijnych rozwiązań wskazuje, że 20 lat doświadczenia to dopiero początek drogi dla państw Europy Środkowej w zakresie ochrony produktów. Brak systemu ochrony oznaczeń geograficznych oznacza upadek lokalnych i regionalnych producentów.

Słowa kluczowe: oznaczenia geograficzne, produkty regionalne

Wprowadzenie

Wzrost znaczenia ochrony oznaczeń geograficznych w międzynarodowych stosunkach handlowych nastąpił za sprawą rozwoju przemysłu i globalizacji. Po raz pierwszy ochrona oznaczeń geograficznych została uregulowana w Konwencji paryskiej o ochronie własności przemysłowej z 1883 r. Obecnie za najważniejszy akt prawny uważa się Porozumienie w sprawie handlowych aspektów praw własności intelektualnej (ang. *Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights*, TRIPS) z 1994 r.¹

Oznaczenia geograficzne chronione są także przepisami prawa europejskiego². Ich popularyzacja była wynikiem zmian w polityce, rozwoju liberalnych, wolnych rynków w Europie i inwestycji infrastrukturalnych³. Za inicjatorów tworzenia przepisów chroniących regionalne produk-

- 1 A. Hajdukiewicz, *Ochrona unijnych oznaczeń geograficznych w stosunkach handlowych Unii Europejskiej z Kanadą w świetle umowy CETA*, „Krakowskie Studia Międzynarodowe” 2019, nr 16 (2), s. 41.
- 2 A. Kapała, *Ochrona oznaczeń geograficznych produktów rolnych i środków spożywczych w prawie międzynarodowym*, „Przegląd Prawa Rolnego” 2007, nr 1, s. 149-150.
- 3 G. Meloni, J. Swinnen, *Trade and terroir. The political economy of the world's first geographical indications*, „Food Policy” 2018, nr 81, s. 1-20.

ty uznaje się Francję, gdzie w latach 30. XX w. wprowadzono przepisy chroniące wina i inne alkohole. Wspólnota Europejska objęła ochroną oznaczenia geograficzne od lat 70. XX w.⁴ Rozwój ochrony oznaczeń geograficznych jest konsekwencją reformy Wspólnej Polityki Rolnej (skrót. WPR), której jednym z celów w latach 90. XX w. stało się zrównoważenie rynków rolnych i poprawa konkurencyjności rolnictwa unijnego. Polityka jakości produktów rolnych i środków spożywczych została oparta na: chronionych nazwach pochodzenia i chronionych oznaczeniach geograficznych, produkcji ekologicznej oraz gwarantowanych tradycyjnych specjalnościach. W 1992 r. uchwalono Rozporządzenie Rady (EWG) nr 2082/92 w sprawie świadectw o szczególnym charakterze dla produktów rolnych i środków spożywczych. Rozporządzenie to zostało zastąpione w 2006 r. Rozporządzeniami Rady (WE): 509/2006 w sprawie produktów rolnych i środków spożywczych będących gwarantowanymi tradycyjnymi specjalnościami oraz 510/2006 w sprawie ochrony oznaczeń geograficznych i nazw pochodzenia produktów rolnych i środków spożywczych⁵. W Zielonej Księdze z 2008 r. podkreślono, że „w obliczu (...) nowych handlowych wyzwań, najpotężniejszym orężem rolników UE jest jakość ich produktów”⁶.

Kolejną regulacją było Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1151/2012 w sprawie systemów jakości produktów rolnych i środków spożywczych⁷. Unijne systemy jakości zostały wprowadzone dla zapewnienia wysokiej jakości produktów rolnych, środków spożywczych oraz wspierania rozwoju gospodarki obszarów wiejskich, tj. „obszarów o niekorzystnych warunkach gospodarowania, terenów górskich i regionów najbardziej oddalonych, gdzie sektor rolny ma znaczący udział w gospodarce, a koszty produkcji są wysokie”⁸.

4 U. Tetwejer, *Znaczenie systemu ochrony oznaczeń geograficznych i nazw pochodzenia produktów rolnych oraz artykułów spożywczych w Unii Europejskiej*, „Roczniki Naukowe Stowarzyszenia Ekonomistów Rolnictwa i Agrobiznesu” 2010, nr 12 (1), s. 231.

5 K. Dobieżyński, *Ewolucja podejścia do jakości żywności oraz podstawowe cechy systemów jakości produktów rolnych i środków spożywczych w Unii Europejskiej*, „Problems of World Agriculture/ Problemy Rolnictwa Światowego” 2013, nr 13 (28), s. 67-70.

6 *Green Paper on agricultural product quality*, op.europa.pl, 15.10.2008, <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/5b0882f5-55f7-41b5-af74-296820b1030f/language-en/> [23.03.2024].

7 K. Dobieżyński, op. cit., s. 67-70.

8 *Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1151/2012 z 21 listopada 2012 r. w sprawie systemów jakości produktów rolnych i środków spożywczych*, data.europa.eu, 14.12.2012, <http://data.europa.eu/eli/reg/2012/1151/oj/> [23.03.2024].

Obecnie w unijnym rejestrze oznaczeń geograficznych (*eAmbrosia*) znajduje się prawie 3500 wpisów⁹. Szacuje się, że odpowiada to wartości sprzedaży w wysokości 74,8 mld euro, a wartość sprzedaży produktów o chronionej nazwie jest często dwukrotnie większa niż podobnych produktów bez chronionej nazwy¹⁰.

Celem opracowania jest zweryfikowanie, w jaki sposób postrzegane są wybrane aspekty związane z członkostwem w UE, tj. unijna polityka jakości produktów rolnych i środków spożywczych w kontekście funkcjonowania przedsiębiorczości w państwach karpaccich: Republice Czeskiej, Słowacji, Polsce i Ukrainie. Do realizacji celu wykorzystano wyniki badania prowadzonego na zlecenie Fundacji New Direction na temat produktów karpaccich, ich wytwórców oraz instytucji otoczenia¹¹. Artykuł jest próbą odpowiedzi na pytania: Jak oceniane jest znaczenie unijnego systemu jakości produktów rolnych i środków spożywczych? Czy istnieją różnice w zakresie postrzegania unijnego systemu ochrony produktów przez czeskich, słowackich, polskich i ukraińskich ekspertów zaproszonych do dyskusji? Jak oceniana jest rola unijnego systemu ochrony oznaczeń geograficznych dla rozwoju przedsiębiorczości w wybranych państwach karpaccich.

1. Przegląd literatury

Ochrona geograficznych oznaczeń pochodzenia stanowi jeden z najważniejszych elementów europejskiego systemu ochrony i promocji produktów regionalnych oraz tradycyjnych¹². System ten informuje konsumentów o reputacji oraz cechach jakościowych produktów spożywczych związanych z pochodzeniem geograficznym¹³. Odgry-

9 *eAmbrosia. The EU geographical indications register*, ec.europa.eu, <https://ec.europa.eu/agriculture/eambrosia/geographical-indications-register/> [23.03.2024].

10 *Nowe przepisy dotyczące oznaczeń geograficznych UE w celu ochrony produktów i producentów*, pfpz.pl, https://www.pfpz.pl/nawosci/?id_news=8958&lang_id=1/ [23.03.2024].

11 *Pro Carpathia, Carpathian products: their producers and business environment institutions*, New Direction, 2021, https://newdirection.online/publication/carpathian_products/ [23.03.2024].

12 M. Damska-Grzybowska, M. Grzybowski, *Dostosowanie prawa polskiego do wymogów unijnych w zakresie geograficznych oznaczeń pochodzenia produktów spożywczych – wybrane zagadnienia*, „Unia Europejska – perspektywy społeczno-ekonomiczne” 2014, nr 6, s. 101-102.

13 X. F. Quiñones-Ruiz i in., *Insights into the black box of collective efforts for the registration of Geographical Indications*, „Land Use Policy” 2016, nr 57, s. 103-116.

wa też rolę w kontekście pobudzania innowacji i kształtowaniu zrównoważonego rozwoju¹⁴.

Związki pomiędzy czynnikami środowiskowymi oraz społeczno-ekonomicznymi, a stopniem wykorzystania oznaczeń geograficznych na poziomie regionalnym były przedmiotem badań m.in. we Włoszech, Francji i Hiszpanii, czyli w państwach wyróżniających się pod względem liczby zarejestrowanych produktów¹⁵. Badaniami objęto również producentów win w Bułgarii, m.in. w obszarze stosowania oznaczeń geograficznych. Testowano czynniki i zdolność do poprawy jakości produkcji wina¹⁶.

Na Węgrzech badano, w jakim stopniu oznaczenia geograficzne mogą poprawić pozycję drobnych producentów w łańcuchu rolno-spożywczym. Wyniki wykazały jednak, że o ile system oznaczeń geograficznych może być mechanizmem chroniącym produkt przed jego „podrabianiem”, to nie zawsze wpływa na reputację¹⁷. Z kolei badania we włoskiej Toskanii potwierdziły, iż producenci, którzy nie korzystają ze znaków jakości – w tym oznaczeń geograficznych – wykorzystują ograniczoną liczbę kanałów marketingowych¹⁸.

Oznaczenia geograficzne są coraz bardziej cenione ze względu na ich potencjał rozwojowy. Istotne znaczenie ma zarówno autonomia lokalnych producentów w zakresie dostosowywania się do zmian, jak i silna tożsamość produktu¹⁹.

Badania przeprowadzone wśród producentów sera w regionach górskich Hiszpanii i Słowenii wykazały, że liczba przedsiębiorców „za-

- 14 *Vibrant mountain communities. Regional development in mountains: Realizing potentials, tackling disparities*, S. Wymann von Dach, F. Ruiz Peyré (red.), Bern (Centre for Development and Environment) 2020, s. 56.
- 15 L. Cei, G. Stefani, E. Defrancesco, *How do local factors shape the regional adoption of geographical indications in Europe? Evidences from France Italy and Spain*, „Food Policy” 2021, nr 105, s. 1-13.
- 16 V. Dimitrova, G. Marinov, P. Boshnakov, *Wine Quality Improvement Based on the Perception of Protected Designation of Origin (PDO) and Protected Geographical Indication (PGI): Evidence from Bulgaria*, [w:] *Innovation, Quality and Sustainability for a Resilient Circular Economy*, „The Role of Commodity Science” 2024, vol. 1, s. 193-199.
- 17 A. Tregear, Á. Török, M. Gorton, *Geographical indications and upgrading of small-scale producers in global agro-food chains: A case study of the Makó Onion Protected Designation of Origin*, „Environment and Planning A: Economy and Space” 2016, nr 48 (2), s. 433-451.
- 18 D. Vergamini i in., *Explaining regional dynamics of marketing strategies: The experience of the Tuscan wine producers*, „Journal of Rural Studies” 2019, nr 72, s. 136-152.
- 19 M. Penker i in., *Polycentric structures nurturing adaptive food quality governance – Lessons learned from geographical indications in the European Union*, „Journal of Rural Studies” 2022, nr 89, s. 208-221.

angażowanych w system oznaczeń geograficznych” nie jest najważniejsza. Kluczowe znaczenie ma wsparcie instytucjonalne oraz struktura zarządzania produktami oznaczanymi w ten sposób²⁰.

W literaturze przedmiotu podnoszona jest też kwestia roli instytucji prywatnych i publicznych w procesie certyfikacji. Badania na ten temat były prowadzone m.in. w Meksyku i w Hiszpanii²¹. Za istotne w tym zakresie uznano: ramy instytucjonalne, wielkość i heterogeniczność grupy oraz solidność organizacyjną. Jako czynniki krytyczne w procesie rejestracji oznaczeń geograficznych uznano organizacje producentów i wsparcie lokalnych władz²². Za konieczne w procesie rejestracji wskazano także działania przetwórców oraz ośrodków badawczych²³; np. chemia analityczna i bioanalityczna może odrywać kluczową rolę w identyfikacji produktów (m.in. oliwy z oliwek) oraz potwierdzaniu pochodzenia geograficznego²⁴.

Badania wykazały, iż gminy wiejskie posiadające produkty oznaczane w ten sposób doświadczają wzrostu liczby ludności i reorganizacji gospodarki w kierunku sektorów pozarolniczych²⁵. Oznaczenia geograficzne pozytywnie wpływają też na rozwój handlu międzynarodowego²⁶. Produkty z oznaczeniami geograficznymi są postrzegane przez konsumentów jako lepsze jakościowo i osiągają wyższe ceny²⁷. Konsumenty wyrażają rosnące zainteresowanie żywnością certyfikowaną m.in. na podstawie pochodzenia²⁸.

- 20 R. Boga, V. Paül, *Because of its size, it's not worth it!: The viability of small-scale geographical indication schemes*, „Food Policy” 2023, vol. 121, s. 1025-1049.
- 21 M. Fernández-Zarza, S. Amaya-Corchuelo, E. Aguilar Criado, *Institutional density and public policies in two cases of geographical indications from Mexico and Spain*, „Journal of Agrarian Change” 2019, nr 19 (2), s. 361-379.
- 22 X. F. Quiñones-Ruiz i in., *Insights into...*, op. cit., s. 103-116.
- 23 X. F. Quiñones-Ruiz i in., *Why early collective action pays off: evidence from setting Protected Geographical Indications*, „Renewable Agriculture and Food Systems” 2017, nr 32 (2), s. 179-192.
- 24 Z. Likudis, *Olive Oils with Protected Designation of Origin (PDO) and Protected Geographical Indication (PGI)*, [w:] *Products from Olive Tree*, D. Boskou, M. Lisa Clodoveo (red.), Rijeka 2016, s. 175-190.
- 25 R. Crescenzi i in., *Geographical Indications and local development: the strength of territorial embeddedness*, „Regional Studies” 2022, nr 56 (3), s. 381-393.
- 26 F. De Filippis i in., *The international trade impacts of Geographical Indications: hype or hope?*, „Food Policy” 2022, nr 112, s. 1023-1071.
- 27 S. Duvaleix i in., *Geographical indications and trade: Firm-level evidence from the French cheese industry*, „Food Policy” 2021, nr 102, s. 102-111.
- 28 P. Lamarque, E. F. Lambin, *The effectiveness of market-based instruments to foster the conservation of extensive land use: the case of Geographical Indications in the French Alps*, „Land Use Policy” 2015, nr 42, s. 706-717.

Problem ochrony oznaczeń geograficznych badano również jako narzędzie wspierania lokalnego zrównoważonego rozwoju na przykładzie wina i kawy²⁹.

Ważny obszar badań stanowi również powiązanie pomiędzy żywnością a środowiskiem przyrodniczym. Stosowanie oznaczeń geograficznych można uznać za narzędzie prośrodowiskowe, ponieważ wpływa na zachowanie tradycyjnego rolnictwa. Reasumując, oznaczenia geograficzne dają możliwość terytorializacji zasad produkcji przyjaznej dla środowiska, z uwzględnieniem lokalnej specyfiki³⁰.

2. Oznaczenia geograficzne

Dzięki unijnej polityce jakości chronione są nazwy produktów, promowane ich unikalne cechy, związane z ich pochodzeniem geograficznym oraz tradycyjną wiedzą specjalistyczną. Jeśli produkty mają szczególnie związek z miejscem ich wytwarzania, mogą uzyskać „oznaczenie geograficzne”, dzięki któremu widnieją w rejestrach produktów wysokiej jakości, stają się rozpoznawalne na rynku, są cenione przez konsumentów, a to sprawia, że ułatwiona jest ich sprzedaż³¹ (tabela 1).

Producenci są w coraz większym stopniu zainteresowani rejestracją produktów w celu zwiększenia ich konkurencyjności i poprawy rentowności sprzedaży³². Produkty spożywcze/rolne o tradycyjnym składzie oraz sposobie wytwarzania, ale bez powiązania z określonym obszarem geograficznym, mogą uzyskać oznaczenie jako „Gwarantowana Tradycyjna Specjalność”³³. Z kolei produkty spożywcze i rolne,

29 G. Belletti, A. Marescotti, J.-M. Touzard, *Geographical Indications, Public Goods, and Sustainable Development: The Roles of Actors' Strategies and Public Policies*, „World Development” 2017, vol. 98, s. 45-57.

30 G. Belletti, A. Marescotti, J. Sanz-Cañada, H. Vakoufaris, *Linking protection of geographical indications to the environment: Evidence from the European Union olive-oil sector*, „Land Use Policy” 2015, vol. 48, s. 94-106.

31 *Cele unijnych systemów jakości*, ec.europa.eu, 26.04.2018, https://agriculture.ec.europa.eu/farming/geographical-indications-and-quality-schemes/geographical-indications-and-quality-schemes-explained_pl/ [23.03.2024].

32 A. Hajdukiewicz, *Oznaczenia geograficzne produktów rolno-spożywczych jako kwestia sporna w negocjacjach transatlantyckiego partnerstwa handlowo-inwestycyjnego*, „Studia i Prace Wydziału Nauk Ekonomicznych i Zarządzania” 2015, t. 41, nr 1, s. 39-51.

33 *Traditional specialities guaranteed*, eur-lex.europa.eu, 05.07.2011, <https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/summary/traditional-specialities-guaranteed.html/> [23.03.2024].

Tabela 1. Unijny system oznaczeń geograficznych

	Chroniona nazwa pochodzenia (ang. <i>Protected Designation of Origin</i>)	Chronione oznaczenie geograficzne (ang. <i>Protected Geographical Indications</i>)	Oznaczenie geograficzne napojów spirytusowych i win aromatyzowanych (ang. <i>Geographical indication of spirit drinks</i>)
Produkty	Produkty spożywcze, produkty rolne i wina		Napoje spirytusowe i wina aromatyzowane
Specyfikacje	Każdy etap produkcji, przetwarzania lub przygotowania produktu musi odbywać się w danym regionie.	W przypadku większości produktów przynajmniej jeden z etapów produkcji, przetwarzania lub przygotowania musi odbywać się w danym regionie.	W przypadku większości produktów przynajmniej jeden z etapów destylacji lub przygotowania odbywa się w danym regionie. Surowce nie muszą pochodzić z tego regionu.
Oznaczenie	Obowiązkowe w przypadku produktów spożywczych i rolnych, nieobowiązkowe w przypadku win.		Nieobowiązkowe w przypadku wszystkich produktów.
Przykłady	podkarpacki miód spadziowy (PL) všestarská cibule (CZ) bardejovský med (SK)	jabłka łąckie (PL) český modrý mák (CZ) slovenská bryndza (SK)	polska wódka (PL) spišská borovička (SK)

Źródło: na podstawie: *Cele unijnych systemów jakości*, ec.europa.eu, 26.04.2018, https://agriculture.ec.europa.eu/farming/geographical-indications-and-quality-schemes/geographical-indications-and-quality-schemes-explained_pl/ [23.03.2024].

wytwarzane w trudnych warunkach naturalnych na obszarach górskich, mogą być zarejestrowane jako „produkty górskie”³⁴.

Liderami unijnego systemu oznaczeń geograficznych zarówno pod względem liczby zarejestrowanych produktów, jak i znaczenia gospodarczego są: Włochy, Francja, Hiszpania, Portugalia i Grecja³⁵. Z pięciu państw karpaccich zarejestrowano łącznie zaledwie tyle produktów,

34 Rozporządzenie delegowane Komisji (UE) nr 665/2014 z 11 marca 2014 r. uzupełniające rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1151/2012 w odniesieniu do warunków używania stosowanego fakultatywnie określenia jakościowego „produkt górski”, eur-lex.europa.eu, 26.06.2014, https://eur-lex.europa.eu/eli/reg_del/2014/665/oj/ [23.03.2024].

35 Á. Török i in., *Understanding the Real-World Impact of Geographical Indications: A Critical Review of the Empirical Economic Literature*, „Sustainability” 2020, nr 12 (22), s. 9434.

co w Hiszpanii. Pomimo tego, że możliwa jest rejestracja produktów pochodzących z państw trzecich, żaden ukraiński produkt nie figuruje jeszcze w rejestrze *eAmbrosia*³⁶.

System oznaczeń geograficznych oceniany jest jako solidny, jednak z oceny polityki wynika, iż istnieje możliwość wprowadzenia usprawnień, m.in. w zakresie „zwiększenia skuteczności systemu oznaczeń geograficznych, który ma kluczowe znaczenie dla zapewnienia wysokiej jakości żywności oraz ochrony dziedzictwa kulturowego, gastronomicznego i lokalnego w całej Unii³⁷. Zmiany te zostały wprowadzone m.in. za sprawą Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2023/2411 z 18 października 2023 r. w sprawie ochrony oznaczeń geograficznych produktów rzemieślniczych i przemysłowych oraz zmiany rozporządzenia (UE) 2017/1001 i (UE) 2019/1753³⁸. Regulacja ta pozwala również objąć ochroną produkty rzemieślnicze i przemysłowe, takie jak: kamienie naturalne, wyroby drewniane, biżuterię, materiały włókiennicze, koronki, sztucce, szkło, porcelana oraz skóry. Większość przepisów będzie obowiązywać od 2025 r.³⁹

3. Metodologia

Zogniskowane wywiady grupowe zostały przeprowadzone w listopadzie i grudniu 2021 r. w czterech państwach karpaccich: Republice Czeskiej, Słowacji, Polsce i Ukrainie. Scenariusz składał się z trzech części: a) identyfikacji lokalnych i regionalnych produktów karpaccich, b) ekonomicznego znaczenia tych produktów, c) oceny instytucjonalnego wsparcia lokalnych i regionalnych produktów karpaccich.

36 *eAmbrosia. The EU geographical indications register*, ec.europa.eu, <https://ec.europa.eu/agriculture/eambrosia/geographical-indications-register/> [23.03.2024].

37 *Wniosek dotyczący Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie oznaczeń geograficznych Unii Europejskiej w odniesieniu do wina, napojów spirytusowych i produktów rolnych oraz systemów jakości produktów rolnych, zmieniające rozporządzenia (UE) nr 1308/2013, (UE) 2017/1001 i (UE) 2019/787 oraz uchylające rozporządzenie (UE) nr 1151/2012*, op.europa.eu, 01.03.2024, <https://op.europa.eu/pl/publication-detail/-/publication/675e0de2-d7df-11ee-b9d9-01aa75ed71a1/language-pl/> [23.03.2024].

38 *Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2023/2411 z 18 października 2023 r. w sprawie ochrony oznaczeń geograficznych produktów rzemieślniczych i przemysłowych oraz zmieniające rozporządzenia (UE) 2017/1001 i (UE) 2019/1753*, eur-lex.europa.eu, 27.10.2023, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/HTML/?uri=OJ%3AL_202302411#d1e847-1-1/ [23.03.2024].

39 *Ibidem*.

W badaniach uczestniczyli producenci, przedstawiciele otoczenia instytucjonalnego, samorządów, lokalnych grup działania, organizacji pozarządowych, organizacji producenckich oraz badacze zainteresowani tą problematyką; łącznie 30 ekspertów.

Wywiady były rejestrowane, a transkrypcje zostały przetłumaczone na język polski i poddane dwuetapowej analizie. Najpierw transkrypcje zostały podporządkowane procesowi kodowania typu *ad hoc*. Polegało ono na opisie kluczowych fragmentów słowami kluczowymi, które odzwierciedlały zawartość i sens tychże fragmentów. Każdy z nich mógł być zakodowany więcej niż jednym słowem kluczem, jeśli zawierał więcej aniżeli jeden wątek. W ten sposób powstała lista kodów, które w drugim czytaniu były weryfikowane i standaryzowane. Następnie zakodowane fragmenty były weryfikowane pod kątem znaczeń i struktur argumentacyjnych uruchamianych przez uczestników wywiadów.

Badanie miało charakter jakościowy. Uzyskane wyniki i ich analiza pozwalają na dokładniejsze oraz pełniejsze zrozumienie perspektywy aktorów społecznych, bezpośrednio zaangażowanych w badaną problematykę, w ramach ich codziennej aktywności i obowiązków zawodowych.

Kwestia wybranych aspektów członkostwa w UE, w tym oznaczeń geograficznych, nie stanowiła pierwotnego celu badania. Była jednak w sposób naturalny uruchamiana przez uczestników dyskusji w kontekście formalnych i instytucjonalnych mechanizmów wspierania przedsiębiorczości w Karpatach.

4. Wyniki

Za najpoważniejsze ryzyko dla lokalnej i regionalnej gospodarki obszarów karpaccich uznano nierówną konkurencję lokalnych producentów z globalnymi przedsiębiorstwami. Nierówność ta wynika z ograniczonych możliwości tych pierwszych (finansowych, kadrowych i skali produkcji) w porównaniu z zewnętrznym kapitałem, który jest inwestowany.

(...) społeczeństwo jest głodne produktów spożywczych, jak również pewnego powrotu do istoty – do tradycji, ale nie można tego robić tylko powierzchownie, trzeba wykorzystać to zainteresowanie społeczne i próbować ratować to, co się da [FGI Republika Czeska].

W ramach globalnych trendów konsumenckich rośnie zainteresowanie produktami nawiązującymi do tradycji, ekologii i dbałości o przyrodę.

Pozostali posiadacze, o których wiem w przypadku suszonych owoców lub innych, to rolnicy ekologiczni. Działalność, na podstawie której ubiegają się o znak regionalny, spełnia towarzyszące zalecenia, tak aby dla klienta było oczywiste, że posiadają określony certyfikat i że spełniają określoną jakość i normy, więc jest to większa odpowiedzialność ekologiczna (...) [FGI Republika Czeska].

Globalne koncerny, w pogoni za tego typu rozpoznawalnością, mogą wywierać negatywny wpływ na obszary chronione poprzez nadmierną i niekontrolowaną eksploatację zasobów przyrodniczych i kulturowych.

Jako producent mam takie zdanie, że absolutnie nie możemy konkurować z fabrykami i hipermarketami, w zasadzie nasza droga jest zupełnie inna (...) Jeśli chodzi o porównania finansowe, to nie mamy absolutnie żadnych szans na konkurowanie z podobnymi produktami na rynku, które są produkowane fabrycznie [FGI Republika Czeska].

Ekspertci zwracali uwagę, że masowa produkcja przeczy istocie lokalnych i regionalnych produktów, w tym także karpaccich. Podkreślano potencjalne wartości związane z prowadzeniem działalności gospodarczej na terenie Karpat.

W pierwszej kolejności wskazano „autentyczność”, łączoną ze społecznościami zamieszkującymi Karpaty.

Do pewnego stopnia, myślę, że drogą jest otwarcie trochę umysłów ludzi, aby zdali sobie sprawę, że te produkty są absolutnie wyjątkowe za sprawą swojej energii, tego, że nasze produkty przeszły przez kilka rąk, że większość z nich jest tworzona przez ludzi, którzy mają serca na dłoni, którzy są pozytywni, którzy podtrzymują tradycje, niosą ze sobą przeszłość, więc to jest kierunek, w którym zmierzamy [FGI Słowacja].

Zdaniem ekspertów, regionalne oraz lokalne produkty powinny chronić swoją autentyczność, jasno i precyzyjnie komunikując powiązanie z obszarem, w którym zostały wytworzone. Jest to mechanizm zabezpieczający przed ewentualnym podszywaniem się zewnętrznych przedsiębiorstw pod uznane i poszukiwane afiliacje. Przy ograniczonych możliwościach skali produkcji jest to także jedyne uzasadnienie wyższej ceny.

Także tutaj uważam, że to powinna być lista całkiem elitarna. Jeżeli ktoś chce, podejmuje tą procedurę rejestracji, i zarezerwujmy to tylko i wyłącznie do tego, o czym mówi rozporządzenie UE (...) Oczywiście tam jest jeszcze kwestia tego certyfikatu, czy chroniona nazwa pochodzenia, czy oznaczenie geograficzne, czy sposób wytwarzania [FGI Polska].

W dalszej kolejności zwracano uwagę na: „historię”, „jakość” oraz „współpracę”. Elementy te stanowią fundamenty „autentyczności”, łącząc produkty z bogactwem przyrodniczym i kulturowym Karpat. Aczkolwiek dyskutanci byli świadomi ograniczonych możliwości lokalnej i regionalnej produkcji odwołującej się do tradycji i historii.

Mamy ludzi, których nazywamy owczarzami, więc pasterzy lub baców, ale z tego, co wiem, to nikt tak naprawdę się z tego nie utrzymuje, pozytywną rzeczą jest jednak to, że jest coraz więcej małych hodowców owiec, bo kiedyś owce były tu w każdym budynku (...) [FGI Republika Czeska].

Podczas wywiadów z ekspertami z państw UE, zagadnienie oznaczeń geograficznych pojawiało się rzadziej niż podczas wywiadu ukraińskiego. Koncentrowano się na możliwościach wynikających z charakteru obszarów karpaccich, problemu nierównej konkurencji i konieczności wzmacniania, a właściwie stałego wspierania produktów pochodzących z tych terenów.

Jedynie w Ukrainie możliwość uzyskania ochrony w ramach oznaczenia geograficznego postrzegana była wprost jako samoistny mechanizm wzmacniający oraz zabezpieczający produkty pochodzące z Karpat.

Dzięki projektowi „Wsparcie oznaczeń geograficznych na Ukrainie” w naszym regionie zaczęły się zmiany. Nasz projekt działa, jeśli się nie mylę, od 2018 roku (...). A nasi producenci, rolnicy zaczęli jakoś osiągać wyższy poziom. Wzrósł poziom wykształcenia producentów, poziom produkcji wytwarzanych przez nich produktów, i oni próbują już podnosić ceny za bryndzę krowią, który jest obecnie oficjalnie zarejestrowanym produktem. Dzięki podjętym działaniom zwiększył się przepływ turystów [FGI Ukraina].

Oznaczenia geograficzne wspierają ochronę i promocję produktów, co z kolei pozwala przedsiębiorcom na utrzymanie działalności, mimo ogólnych trudności w konkurencji z innymi podmiotami.

Myszę, że aktywni producenci stanowią mniejszość, a wynika to z faktu, że z niektórych z tych działalności naprawdę trudno się utrzymać.

Jednym z niewielu, którzy się utrzymują, jestem ja, ponieważ produkuję nalewki miodowe, są to właściwie produkty oparte na naszej tradycji mioduli, która jest z nami od niepamiętnych czasów [FGI Republika Czeska].

Oznaczenia geograficzne przynoszą znaczne korzyści, ale nie stanowią rozwiązania problemów, z którymi zmagają się producenci je posiadający. Chociaż stanowią ważne narzędzie w promowaniu i ochronie lokalnych produktów, wiele mniejszych przedsiębiorstw w regionach karpaccich traktuje swoją działalność produkcyjną raczej jako hobby, aniżeli jako pełnoprawny biznes.

(...) Większość producentów, zwłaszcza tych mniejszych, traktuje to jako hobby [FGI Republika Czeska].

Wskazuje to na potrzebę dodatkowego wsparcia, choćby w obszarze edukacji, marketingu i możliwości komercjalizacji, aby producenci mogli wykorzystać potencjał oznaczeń geograficznych do rozwijania działalności.

Konkludując, w opinii zaproszonych ekspertów, unijne oznaczenia geograficzne stanowią ważne narzędzie w zabezpieczaniu karpaccich lokalnych i regionalnych producentów w konkurencji z masową produkcją zewnętrzną, która próbuje odwoływać się do lokalnego dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego.

Moim zdaniem, definicje, które są wskazane do omówienia, są już jasno wyartykułowane w realiach europejskich. Definicja jest oczywista i nie ma potrzeby wymyślania „koła na nowo” w zakresie terminologii. W rozwoju regionalnym znaczna część polityki europejskiej skierowana jest na społeczności lokalne, na ich rozwój. Każda społeczność posiadająca zasoby produkcyjne, kulturalne, usługowe, ludzkie prezentuje swoje towary i usługi w postaci produktu lokalnego. Produkt regionalny ma szerszy zasięg, jego zadaniem jest reprezentowanie regionu, pokazywanie cech produktów i usług właściwych dla danego obszaru administracyjnego lub geograficznego. (...) Musimy wziąć najlepsze europejskie doświadczenie, doświadczenie Polski i wdrażać je u nas [FGI Ukraina].

Podsumowanie

Unijny system ochrony oznaczeń geograficznych ma pozytywny wpływ na państwa Europy Środkowej. Sprzyja rozwojowi przedsiębiorczości w regionach karpaccich, umożliwia ochronę i promocję produktów

oraz zwiększa ich konkurencyjność na rynku zarówno lokalnym, jak i międzynarodowym. Niezbędne jest wsparcie edukacyjne i marketingowe skierowane do małych producentów, które pomoże im skuteczniej rozwijać swoje przedsiębiorstwa.

Skala wykorzystania analizowanych unijnych rozwiązań wskazuje, że 20 lat doświadczenia to dopiero początek drogi dla Europy Środkowej. W wypowiedziach ekspertów wyraźnie wybrzmiewa przekonanie, iż karpaccy lokalni i regionalni producenci uczą się systemu. Doświadczenia Republiki Czeskiej, Słowacji i Polski wskazują, że elitarność oznaczeń geograficznych znajduje swoje odzwierciedlenie także w samej procedurze aplikowania o przyznanie takiego oznaczenia. Jednak ukraińskie doświadczenia dowodzą, iż jest to efektywne rozwiązanie problemu nierównej konkurencji drobnych lokalnych oraz regionalnych producentów z dużymi przedsiębiorstwami spoza Karpat.

W ocenie ekspertów brak systemu ochrony oznaczeń geograficznych oznacza upadek lokalnych i regionalnych producentów, a w konsekwencji nieodwracalne straty dla dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego Karpat.

Bibliografia

1. Belletti G., Marescotti A., Sanz-Cañada J., Vakoufaris H., *Linking protection of geographical indications to the environment: Evidence from the European Union olive-oil sector*, „Land Use Policy” 2015, vol. 48, s. 94-106.
2. Belletti G., Marescotti A., Touzard J. M., *Geographical Indications, Public Goods, and Sustainable Development: The Roles of Actors' Strategies and Public Policies*, „World Development” 2017, vol. 98, s. 45-57.
3. Boga R., Paül V., *Because of its size, it's not worth it!: The viability of small-scale geographical indication schemes*, „Food Policy” 2023, vol. 121, s. 1025-1049.
4. Cei L., Stefani G., Defrancesco E., *How do local factors shape the regional adoption of geographical indications in Europe? Evidences from France Italy and Spain*, „Food Policy” 2021, nr 105 (102170), s. 1-13.
5. *Cele unijnych systemów jakości*, ec.europa.eu, 26.04.2018, https://agriculture.ec.europa.eu/farming/geographical-indications-and-quality-schemes/geographical-indications-and-quality-schemes-explained_pl/ [23.03.2024].
6. Crescenzi R. i in., *Geographical Indications and local development: the strength of territorial embeddedness*, „Regional Studies” 2022, nr 56 (3), s. 381-393.
7. Damska-Grzybowska M., Grzybowski M., *Dostosowanie prawa polskiego do wymogów unijnych w zakresie geograficznych oznaczeń pochodzenia produktów spożywczych – wybrane zagadnienia*, „Unia Europejska – perspektywy społeczno-ekonomiczne” 2014, nr 6, s. 95-109.
8. De Filippis F. i in., *The international trade impacts of Geographical Indications: hype or hope?* „Food Policy” 2022, nr 112, s. 1023-1071.

9. Dimitrova V., Marinov G., Boshnakov P., *Wine Quality Improvement Based on the Perception of Protected Designation of Origin (PDO) and Protected Geographical Indication (PGI): Evidence from Bulgaria*, [w:] *Innovation, Quality and Sustainability for a Resilient Circular Economy*, „The Role of Commodity Science” 2024, vol. 1, s. 193-199.
10. Dobieżyński K., *Ewolucja podejścia do jakości żywności oraz podstawowe cechy systemów jakości produktów rolnych i środków spożywczych w Unii Europejskiej*, „Problems of World Agriculture/Problemy Rolnictwa Światowego” 2013, nr 13 (28), s. 65-75.
11. Duvaléix S. i in., *Geographical indications and trade: Firm-level evidence from the French cheese industry*, „Food Policy” 2021, nr 102, s. 102-111.
12. *eAmbrosia. The EU geographical indications register*, ec.europa.eu, <https://ec.europa.eu/agriculture/eambrosia/geographical-indications-register/> [23.03.2024].
13. Fernández-Zarza M., Amaya-Corchuelo S., Aguilar Criado E., *Institutional density and public policies in two cases of geographical indications from Mexico and Spain*, „Journal of Agrarian Change” 2019, nr 19 (2), s. 361-379.
14. *Green Paper on agricultural product quality*, op.europa.pl, 15.10.2008, <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/5b0882f5-55f7-41b5-af74-296820b1030f/language-en/> [23.03.2024].
15. Hajdukiewicz A., *Ochrona unijnych oznaczeń geograficznych w stosunkach handlowych Unii Europejskiej z Kanadą w świetle umowy CETA*, „Krakowskie Studia Międzynarodowe” 2019, nr 16 (2), s. 39-58.
16. Hajdukiewicz A., *Oznaczenia geograficzne produktów rolno-spożywczych jako kwestia sporna w negocjacjach transatlantyckiego partnerstwa handlowo-inwestycyjnego*, „Studia i Prace Wydziału Nauk Ekonomicznych i Zarządzania” 2015, t. 41, nr 1, s. 39-51.
17. Kapała A., *Ochrona oznaczeń geograficznych produktów rolnych i środków spożywczych w prawie międzynarodowym*, „Przegląd Prawa Rolnego” 2007, nr 1, s. 149-165.
18. Lamarque P., Lambin E. F., *The effectiveness of market-based instruments to foster the conservation of extensive land use: the case of Geographical Indications in the French Alps*, „Land Use Policy” 2015, nr 42, s. 706-717.
19. Likudis Z., *Olive Oils with Protected Designation of Origin (PDO) and Protected Geographical Indication (PGI)*, [w:] *Products from Olive Tree*, D. Boskou, M. Lisa Clodoveo (red.), Rijeka 2016, s. 175-190.
20. Meloni G., Swinnen J., *Trade and terroir. The political economy of the world's first geographical indications*, „Food Policy” 2018, nr 81, s. 1-20.
21. *Nowe przepisy dotyczące oznaczeń geograficznych UE w celu ochrony produktów i producentów*, pfpz.pl, https://www.pfpz.pl/nawosci/?id_news=8958&lang_id=1/ [23.03.2024].
22. Penker M. i in., *Polycentric structures nurturing adaptive food quality governance – Lessons learned from geographical indications in the European Union*, „Journal of Rural Studies” 2022, nr 89, s. 208-221.
23. *Pro Carpathia, Carpathian products: their producers and business environment institutions*, NewDirection, 2021, https://newdirection.online/publication/carpathian_products/ [23.03.2024].
24. Quiñones-Ruiz X. F. i in., *Insights into the black box of collective efforts for the registration of Geographical Indications*, „Land Use Policy” 2016, nr 57, s. 103-116.

25. Quiñones-Ruiz X. F. i in., *Why early collective action pays off: evidence from setting Protected Geographical Indications*, „Renewable Agriculture and Food Systems” 2017, nr 32 (2), s. 179-192.
26. Rozporządzenie delegowane Komisji (UE) nr 665/2014 z 11 marca 2014 r. uzupełniające rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1151/2012 w odniesieniu do warunków używania stosowanego fakultatywnie określenia jakościowego „produkt górski”, eur-lex.europa.eu 26.06.2014, https://eur-lex.europa.eu/eli/reg_del/2014/665/oj/ [23.03.2024].
27. Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2023/2411 z 18 października 2023 r. w sprawie ochrony oznaczeń geograficznych produktów rzemieślniczych i przemysłowych oraz zmieniające rozporządzenia (UE) 2017/1001 i (UE) 2019/1753, eur-lex.europa.eu, 27.10.2023, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/HTML/?uri=OJ%3AL_202302411#d1e847-1-1/ [23.03.2024].
28. Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1151/2012 z 21 listopada 2012 r. w sprawie systemów jakości produktów rolnych i środków spożywczych, data.europa.eu, 14.12.2012, <http://data.europa.eu/eli/reg/2012/1151/oj/> [23.03.2024].
29. Tetwejer U., *Znaczenie systemu ochrony oznaczeń geograficznych i nazw pochodzenia produktów rolnych oraz artykułów spożywczych w Unii Europejskiej*, „Roczniki Naukowe Stowarzyszenia Ekonomistów Rolnictwa i Agrobiznesu” 2010, nr 12 (1), s. 230-234.
30. Török Á. i in., *Understanding the Real-World Impact of Geographical Indications: A Critical Review of the Empirical Economic Literature*, „Sustainability” 2020, nr 12 (22), s. 9434.
31. *Traditional specialities guaranteed*, eur-lex.europa.eu, 05.07.2011, <https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/summary/traditional-specialities-guaranteed.html/> [23.03.2024].
32. Tregear A., Török Á., Gorton M., *Geographical indications and upgrading of small-scale producers in global agro-food chains: A case study of the Makó Onion Protected Designation of Origin*, „Environment and Planning A: Economy and Space” 2016, nr 48 (2), s. 433-451.
33. Vergamini D. i in., *Explaining regional dynamics of marketing strategies: The experience of the Tuscan wine producers*, „Journal of Rural Studies” 2019, nr 72, s. 136-152.
34. *Wniosek dotyczący Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie oznaczeń geograficznych Unii Europejskiej w odniesieniu do wina, napojów spirytusowych i produktów rolnych oraz systemów jakości produktów rolnych, zmieniające rozporządzenia (UE) nr 1308/2013, (UE) 2017/1001 i (UE) 2019/787 oraz uchylające rozporządzenie (UE) nr 1151/2012*, op.europa.eu, 01.03.2024, <https://op.europa.eu/pl/publication-detail/-/publication/675e0de2-d7df-11ee-b9d9-01aa-75ed71a1/language-pl/> [23.03.2024].
35. Wymann von Dach S., Ruiz Peyré F. (red.), *Vibrant mountain communities. Regional development in mountains: Realizing potentials, tackling disparities*, Bern (Centre for Development and Environment) 2020.